

Спільнота сільської молоді в Литві: соціальне і культурне формування мужності та жіночності під час обрядодій річного календарного циклу

Жильвітіс Шакніс

УДК 316.343.37–053.67:392.4(474.5)“18/19”

Žilvytis Šaknys. Village Youth Community in Lithuania: Social and Cultural Formation of Manhood and Womanhood Within the Rituals of Calendar Annual Cycle. The purpose of this article to reveal gender-based differences within the annual cycle by examining youth behaviour differences coming to light during calendar and work celebrations in the second half of 19 th. and first half of 20 th. c.

Keywords: Gender, annual cycle, village youth community.

Žilvytis Šaknys. Lietuvos kaimo jaunimo bendrija: socialinis ir kultūrinis vyriškumo ir moteriškumo konstravimas apeiginiame metų cikle. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti vaikinų ir merginų aktyvumo kaitą XIX a. antrosios pusės ir XX a. pirmosios pusės kaimo jaunimo bendrijos metų cikle.

Raktiniai žodžiai: Lytis, metų ciklas, kaimo jaunimo bendrija.

Сучасні гуманітарна та соціальна науки чимало уваги приділяють гендерним студіям. Не є винятком і етнологія Литви, яка намагається висвітлити соціальні й культурні аспекти функціонування статі. Дослідження традиційної литовської культури нерідко акцентують на відмінностях жіночого та чоловічого культурного простору, видів діяльності та відношення до домашнього господарства¹. Здавалося б, вони не суперечать структурній опозиції *приватне/суспільне*, сформульованій Мішелем Росалдо [18], та узаконюють традиційний образ литовської жінки як берегині домашнього вогнища. Проте ця опозиція різниється не тільки в часовій, але і в просторовій перспективі, а також у дослідженнях вікових груп.

Спільнота сільської та містечкової молоді другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. – це своєрідна школа дорослої суспільної діяльності і навіть соціальна лабораторія. У ній моделюються норми спілкування, стереотипи поведінки молодих людей як майбутніх членів сільської спільноти, ведеться підготовка до соціального статусу дорослого, вивчаються майбутні ролі. Життя представників різних статей у Литві досліджуваного періоду істотно різнилося, тому в товаристві однолітків хлопці та дівчата виконували різні «чоловічі» й «жіночі» ролі. Висвітлити цю відмінність у річному циклі і є завданням нашого дослідження².

Спільнота сільської молоді та статі

У другій половині XIX – першій половині XX ст. спільноту сільської молоді об'єднували такі чинники: 1) належність до вікової групи; 2) територія; 3) тотожність особистих та загальних інтересів. Зазвичай хлопці входили до молодіжної спільноти після обряду ініціації, а тих, хто його не проходив, виганяли з молодіжних зібрань. Дівчата зазнавали вікових обмежень нечасто, а обряди входження дівчат у молодіжну спільноту зафіксовані тільки в деяких місцевостях Східної та Південно-Східної Литви [20, р. 105–150]. Територіальна ідентичність молодіжної спільноти могла бути визначена тільки в діяльності хлопців під час захисту честі села в пару-

боцьких бійках між селами. Дівчата були пасивними спостерігачами цих сутичок, хоча найчастіше вони розпочиналися з вини однієї з них. Хлопці на правах гостей могли відвідувати розваги, що відбувалися в інших селах, тоді як візити дівчат на вечорниці в сусіднє село засуджувалися сільською спільнотою. Прибути до іншого села задля розваг вони могли лише кілька разів на рік – на храмові свята. Ситуація змінилася тільки в міжвоєнний період, коли в селі почали організувати маівки (танці на природі), громадські вечірки, де в розвагах чужого села вони також могли брати участь. З іншого боку, вечорниці влаштовувалися в тих домівках, де були дівчата. У Східній Литві подекуди навіть і в 1940-х роках їх організували по черзі в кожній хаті, де були дорослі дівчата. Отож, дівчатам також належав територіальний простір молодіжної спільноти.

Інтереси кожного представника сільської молоді в молодіжних зібраннях не обмежувалися розвагами і метою пошуку шлюбного партнера. Територіальний характер спільноти зумовлювали також і спільні інтереси молоді кожного села. Ще до 1940 року подекуди в східній частині Литви побутовув поділ сіл на «темні» та «світлі», «хороші» та «погані». Він був пов'язаний з поняття честі мешканців села як територіальної одиниці. Подекуди на сході, а іноді й на півдні Литви під час вибору партнера для одруження зважали не тільки на моральні якості людини та її родичів, але й на статус села, у якому хлопець чи дівчина вирости. Якщо в парадії не дотримувалися стереотипів гідної поведінки молоді (а часто траплялися випадки негативної поведінки кількох сільських хлопців), це могло накликати ганьбу на все село, ускладнити всієї молоді вибір шлюбного партнера. Через кількох дівчат, що вели розпутне життя, могли постраждати навіть хлопці. Тому в цих селах і діяльність хлопців, і дії дівчат у соціальному житті молоді були доволі значимими.

Звісно, керували молодіжною громадою зазвичай хлопці. Дівчата могли виконувати тільки незначні дорадчі ролі. У Східній Литві в кінці XIX – на початку XX ст. сільську молодіжну спільноту можемо сприймати

як створену з рівноправних представників двох статей, які виконували зовсім нерівнозначні ролі.

Вечорниці-попрядки (прядіння): зібрання дівчат, ініціатива хлопців

Тяжкі роботи річного календарного циклу закінчувалися постом перед Різдом, що мав назву *adventu* («адвент»). На більшій території Литви в цей період танці та пісні були заборонені. У призначений для розваг день (субота чи неділя, рідше – обидва дні) замість вечорниць молодь збиралася на забави. Хоча й не танцювали, але грали в доволі веселі ігри з еротичним підтекстом. Поведінка хлопців з дівчатами була вільнішою, ніж на вечорницях. У робочі дні під час посту та м'ясоїду (період між Різдом та Заговинами) сільська молодь розділялася на невеликі групи, створені на основі взаємовідносин. Вечорниці з іграми змінювалися на попрядки. Їх господинями були дівчата, які прядли, дерли пір'я, вишивали, ткали стрічки. Хлопці лише іноді сукали мотузки, щось вирізьблювали, проте найчастіше сиділи без діла, грали в карти або навіть заважали дівчатам, аби ті припинили роботу і можна було розпочати розваги. Після закінчення посту ігри на вечорницях нерідко змінювалися танцями, що їх влаштовували в суботу, а подекуди навіть щодня. Молодіжна спільнота знову збиралася в одній хаті. Щоденні зібрання згуртовували її ряди, дещо розпорошені після періоду весіль (наприкінці XIX – на початку XX ст. у листопаді весіль було трохи менше, ніж у січні та лютому, а джерела XVII–XVIII ст. свідчать, що більшість весіль справлялися восени, на Всіх Святих) [23, р. 310–313]. Здавалося б, що під час вечорниць ініціатива мала належати господиням – жіночій частині молодіжної спільноти. Учасниці вечорниць, за твердженням Ауксуоле Чепайтене, залучали дівчат до товариства подруг-одноліток за спільними інтересами, до яких приєднувалися також і хлопці [3, р. 176–179]. Проте часто активність хлопців трохи приглушувала активність дівчат, розвиваючись до дій соціального насилья. У Східній Литві хлопці разом з музикантом уривалися до приміщення, підпалювали кужелі й затоптували їх (після посту), або в такий спосіб карали дівчину, яка до початку розваг не встигала з іншими дівчатами спряяти кужіль. Іноді просто виказували увагу дівчині, яка сподобалася. Отже, поведінка хлопців на вечірці засвідчувала, що вони не гості, а господарі.

Від Різдва до Заговин – криза молодіжної спільноти

Скрізь у Литві Різдво було великою подією в молодіжному житті. З чужини додому поверталися наймити, закінчивши службу. Після того, як восени створювалися нові сім'ї, сільська молодіжна спільнота зазнавала певних втрат, а в період від Різдва до Богоявлення (на святки) вона згуртовувалася та переживала період найінтенсивнішої діяльності за рік. Здебільшого навіть на початку XX ст. побутував звичай сходитися на розваги щодня.

Приклад соціальної згуртованості чоловічої частини молодіжної спільноти – гуляння ряджених. У досліджуваній період – це обрядова функція неодружених хлопців. У Північно-Східній Литві у святочний період (від Різдва до Богоявлення) побутував звичай рядження. Хлопці не так виконували ролі своїх персонажів, як чіплялися до дівчат

та обливали їх водою [22, р. 193–194]. Груба поведінка щодо дівчат демонструвалася і в інших місцевостях Литви. Доволі інтенсивні молодіжні зібрання відбувалися і після Хрещення. Розпочинався традиційний період одружень та сватань. Вечорниці нерідко змінювалися зібраннями молоді на весіллях.

Інтенсивний весільний сезон вносив дезінтеграцію в діяльність молодіжної спільноти, яка переживала ще одну кризу, тільки значно глибшу, ніж осіння. Від Богоявлення до Заговин одружувалися та залишали ряди молодіжної спільноти найстарші та найактивніші її члени. Заговини зворушували молодь, це був день, після якого закінчувався весільний сезон. Сільські хлопці знову згуртовувалися під час гуляння ряджених (тільки значно галасливіших і не таких стриманих, як різдвяні) і на організованих по всьому краї святкових вечорницях. Як і в інших країнах Західної Європи, ряджені ходили купувати старих дівок – «ялівок» (так називали тварин, що не можуть дати потомство), перевіряючи їх вгодованість, змушуючи цілувати землю через фартушок. Їх жартома обливали «святою» водою, «обкурювали» вугіллям з відра, кололи руки гвіздком чи голкою і т. ін. [1, р. 50–56]. Страждали молоді неодружені дівчата.

Поведінку хлопців з дівчатами можна пояснити в ширшому контексті звичаїв цього свята. Нерідко поведінка молоді впродовж Заговин була грубою і з дорослими: ряджені випускали худобу, свиней, розбивали горщики, виливали молоко, наливали воду у взуття. Дорослі не мали права сердитися, а мусили пригощати бешкетників. В іншому разі молодь могла повестися ще зухваліше: потайки накидати сміття у вариво, посадити господиню в кошик з яйцями або вилити в колодязь відро молока [7, р. 11].

Безсумнівно, святковий настрій, сформований, можливо, ще на залишках архаїчної поведінки, упевненість, що господарі не впізнають, спричинялися до грубих порушень усталених стереотипів пристойної поведінки в селі чи містечку. Здавалося, що молодики, котрі залишилися на місці старших членів молодіжної спільноти, які створили сім'ї, змагалися один з одним: хто викаже більшу нахабність, щоб таким чином зайняти керівні позиції.

Після Заговин розпочинався тривалий піст. Заборони танцювати, веселитися, вживати скоромну їжу, закінчення весіль і вечорниць – усе призводило до «застою» в молодіжному житті. Діяльність молодіжної спільноти в цей період була найслабшою протягом року.

Великдень: зміна ролей

Пасивний та одноманітний період заговин, на думку спільноти, наче об'єднавав Заговини та Великдень. Великдень знову оживляв чоловічу частину молоді. Юнацька природа пробуджувалася вже у Вербну Неділю. Навіть у другій чверті XX ст. подекуди групи юнаків ходили сікти дівчат гілками ялівця, щоб дістати обіцянку, що на Великдень отримають писанку [13, р. 12]. Проте справжні веселощі розпочиналися лише напередодні Великодня. Уночі ряджені «великодні жиди» – «*velykydžiai*» – просто бешкетували в церкві, потерпілими ставали не тільки молоді дівчата, але й старші жінки [21, р. 65]. Уночі на

Великдень хлопці (уже не переодягнені) гуртувалися в ряди «*lalautojū*» («лалаутояй») *. Вони зі співами обходили всі хати, і якщо там були дівчата шлюбного віку – співали для них спеціальні пісні, що називалися «*lalinkq*» («лалінка»), «*zaklētunga*» («заклетунга»). Дівчатам висловлювалися побажання вийти заміж, отримати хорошого чоловіка. Подекуди в процесі брав участь навіть інсценізований сват. Найчастіше за вшанування дівчини вони отримували писанки, інші винагороди, їх пригощали [21, р. 56–58].

Становище дівчат особливо зміцнювалося третього Великоднього дня. У Центральній Литві (як і в Польщі, Німеччині) вони здобували право обливати хлопців (хлопці обливали дівчат на другий день свята) [21, р. 58]. Виняткову активність дівчат того дня засвідчує *Gegužės šventė* – «Травневе свято», – що його відмічали ще в 40-х роках XIX ст. на третій день Великодня, під час якого серед молоді обирали найгарнішу дівчину, а вона – трьох уподобаних хлопців, з якими танцювала: вони обмінювалися подарунками й називали один одного братами та сестричкою [8, р. 102–103, 544]. Безсумнівно, цей обряд, у якому об'єдналися елементи вибору Травневої і Масляничної королеви в Західній Європі і східнослов'янського кумівства, мав обрядовий характер і був пов'язаний з формуванням ієрархічної структури молодіжної спільноти. Проте обирався не лише партнер, акцентувалося виняткове становище дівчини. Як бачимо, дівчата, які були висміяні і знеславлені в період Заговин, на Великдень знову ставали потенційними нареченими і возвеличувалися. Змінений після зимового весільного сезону склад молодіжної спільноти утверджувався великодніми звичаями, і розпочинався новий інтенсивний етап соціальної діяльності. Можливо, великодні привітання для дівчат пов'язані з передачею певних соціальних ролей. Про це свідчать і пізніші звичаї.

Весна: посилення активності дівчат

Соціальна активність дівчат посилювалася після Великодня та виявлялася в звичаях Юрієвого дня (*Jurginės*). У селі Гярвечяй музикантів наймали («закупляли») не хлопці, а дівчата, і навіть до танцю юнаків вони запрошували [21, р. 60]. Чотирнадцять днів після Юрієвого дня дівчата в Східній Литві святкували «*terpjurgines*» («міжжургіні») – період між Юрієвим днем за юліанським і григоріанським календарями. Вони збиралися на пагорбах, а подекуди могли навіть вилазити на паркани, та співали пісень [1, р. 164–165].

Про справді винятковий соціальний пріоритет дівчат свідчить і свято, яке знаменувало закінчення весни, – Зелена неділя. Під час нього молодь гуртувалася для ритуальних розваг. Спільно приносили продукти (дівчата – сир, ковбасу, яйця, сало, хлопці – по пляшці горілки; у Північній Литві в складчину – пиво).

Певна винятковість дівочого становища проявлялася в східнолитовському зібранні *Kupolinių* («Куполінес»), під час якого активнішими були дівчата. Вони плели по віночку і дарували обраному хлопцеві, чим засвідчували свою увагу (IES, b. 1077, l. 19–22. Записав Антанас Белініс). На північ-

ному сході Литви на Зелені свята дівчата організували також окремі зібрання, під час яких плели вінки, уквітчувалися та ворожили про майбутнє [2, р. 264]. У цих місцевостях дівчата виконували ще одну суспільну функцію – під час Зелених свят вони випасали худобу [1, р. 200]. Іноді біля житнього поля молодь «гралася» у весільний обряд. З-поміж хлопців обирали нареченого, а найкрасивіша серед дівчат ставала нареченою (іноді її обирав сам наречений) [21, р. 70–71]. У такий спосіб формувалися структури управління молодіжної спільноти.

Активність дівчат, а також можливості продемонструвати фізичну та соціальну зрілість посилювали весняні храмові свята. Дівчата могли себе показати на парафіяльних молодіжних розвагах – храмових вечорницях. Близько 1930 року ці можливості значно розширилися завдяки публічним танцям на вулиці – так званім маївкам. Їх сезон часто розпочинався під час Зелених свят.

Хоча навесні в житті громади яскраво проявлялася ініціатива дівчат, проте в цей час активізувалася й чоловіча частина молоді. Про це свідчить той факт, що навесні найчастіше виконувалися обряди входження хлопців до молодіжної спільноти [20, р. 122]. У Західній Литві, де ці обряди на початку XX ст. вже зникли, ієрархічна структура чоловічої частини молодіжної спільноти починала формуватися вже під час першої толоки – вивезення гною. Чоловіки йшли випробовувати силу: боротися, піднімати один одного тощо. Велося спостереження за тими, хто вперше виходив на толоку, і за прибулими з інших сіл хлопцями [16, р. 119–120]. Сформоване під час роботи нове ієрархічне становище чоловічої частини молодіжної спільноти утверджувалося в розвагах після роботи.

Очевидно, виняткова активність дівчат була пов'язана з потребою привернути увагу хлопців до потенційних представниць спільноти, тому що деякі етнографічні джерела засвідчують, що до Іванового дня мали сформуватися молодіжні пари (IES, b. 892, l. 145. Записав Пранас Юозапавічюс, м. Пріенай). Молодіжна спільнота під час літніх робіт мала відновитися, сформувати структури управління, щоб уможливити виконання функцій молоді як наймобільнішої вікової групи, здатної швидко виконувати невідкладні сільськогосподарські роботи.

Літо: стабілізація соціальної активності статей

Відновлений склад молодіжної спільноти подекуди в Литві утверджувався звичаями свята Івана (*Joninės*). Деякі звичаї та спілкування молоді нагадують розваги на Зелені свята. Зокрема, на початку цього століття в Клайпедському краї був звичай збирати молодіжне частування в складчину, де дівчата вітали Йонасів, дарували їм стрічки та рукавиці [17, р. 83]. У Південно-Західній Литві дівчата, як і на Зелені свята, дарували хлопцям віночки, а в середині XIX ст. у Північній Литві вони навіть обирали місце для святкування [24, р. 262]. Проте під час відмічання Іванового дня значно активнішою ставала чоловіча частина молодіжної спільноти. В описі звичаїв Малої Литви 1832 року стверджується, що напередодні Іванового дня дівчата гуртами ходили в поля біля своїх сіл. Під час зустрічі з дівчатами з інших сіл вони віталися спеціальними піснями. Дівчата увінчували жердину, що

* «Лалаутояй» – учасники молодіжних розваг. Слово походить від приспіву великодніх пісень «лало». – Прим. перекладача.

називалася *korolė* («кополіс»), яка стояла біля поля, танцювали довкола неї, а також оберігали її від хлопців один день і дві ночі [10, р. 12–13]. Матеріали середини XIX ст. засвідчують, що вночі хлопці ходили лякати дівчат і що вони співали впродовж ночі [1, р. 215–216; 10, р. 12–13].

Однак у більшій частині Литви, де святкувався Іванів день, активність молоді вже була збалансована, а під час частування в складчину біля вогнища дівчата й хлопці спілкувалися як одна сім'я. Про це свідчить звичай, що побутував у Західній і Малій Литві, стрибати через вогнище парами (дівчина з хлопцем, який їй не подобався, стрибати через вогнище не погоджувалася). При цьому існувало повір'я, що після вдалого перестрибування вони того ж року одружаться (найчастіше так і було).

Після створення влітку пар відбувалася підготовка до дорослих ролей. Після відновлення структури молодіжної спільноти, порушеної у весільну пору, під час роботи та розваг після неї уточнювалося ієрархічне становище її членів, визначався також рівень соціальної зрілості. Відбувалася підготовка до нового весільного сезону.

Настрій святкувань Іванового дня продовжували своєрідні зібрання молоді під час сінокосу. Наприклад, у Північній Литві в цей період молоді люди наряджалися і навіть під час роботи намагалися побути зі своїми дівчатами [4, р. 279]. З іншого боку, оскільки до Іванового дня пари вже утворилися, то всі зусилля приділялися не залицянню, а консолідації молодіжної спільноти. На думку Донатаса Саука, сінокіс згуртовує чоловіків села, об'єднує їх у єдиний чоловічий колектив, особливо під час відбуття на весь тиждень за межі села, на оточені лісами луки [19, р. 26]. Подібне значення мали жнива й для жіночої частини спільноти. Ще на початку XX ст. у Східній та Південній Литві жито жали серпами, і це була жіноча робота. Під час жнив жінки змагалися. В інших місцевостях під час сінокосу і за умови участі в роботі представників обох статей (чоловіки косили жито, жінки його збирали в копи) ініціативу переймали хлопці. На перший покіс ставили найкращого косаря. Ганьба була хлопцеві, який відставав, особливо якщо його жінці підганяли [5, р. 177]. Також змагалися між собою юнаки й дівчата [16, р. 121].

Восени напередодні початку весільного сезону молодь усіляко намагалася продемонструвати працьовитість – підготовленість до життя в соціумі. Як і під час святкування Іванового дня, молоді люди загадували про майбутнє подружнє щастя. Під час жнив дівчата намагалися помітити стебло жита з двома колосками, вірячи, що якщо знайдуть, то вийдуть заміж наступного року і взагалі будуть щасливими. А дівчина, яка останньою дожила снопа, ризикувала дочекатися позашлюбної дитини [16, р. 122]. Вінок символізував не тільки закінчення роботи, початок організованих після неї вечорниць, але й підготовку до одруження. Винос вінка також був обрядовою функцією молоді, зокрема дівчат. Це відбувалося урочисто.

Спілкування молоді під час вибирання льону ніби продовжувало жнивницькі спілкування. При цьому також акцентувалася готовність молоді до одруження. Дівчина, яка керувала толокою з вибирання льону, мала виняткове становище: інші помічниці її ляляли, а також оспівували, кепкували над нею чи хвалили, але завжди виказували

певну увагу. Під час роботи дівчата намагалися рівнятися на неї і змагалися між собою. Тих, хто відставав чи не встигав, висміювали. По завершенню роботи її садили на почесне місце й господар обдаровував її. Настрій толоки не змінювався й на вечірці після неї. У регіонах найінтенсивнішого льонарства ланкову увінчували. Подекуди хлопці намагалися цей вінок викрасти. У Південно-Західній Литві дівчата навіть не йшли танцювати по закінченню роботи, доки вінок не було викрадено [5, р. 201–202].

Як бачимо, весняна активність дівчат під час календарних свят улітку змінювалася на намагання бути першою в роботі, весняне бажання бути поміченою – на бажання вийти заміж цього року. З іншого боку, під час роботи в парі моделювалися навички спільних дій по господарству в сім'ї, що знадобляться після її створення.

Осінь: виклик дівчат, агресія хлопців

Осіній період створював сприятливі економічні можливості для влаштування більших святкувань. У цей час нерідко відбувалися весілля. Існують згадки, що в цей період у лазнях влаштовували «обрядові бенкети дівочої зрілості», аби з'ясувати, яких дівчат можна видавати заміж [20, р. 64]. Безсумнівно, зважали й на спроможність виконувати польові роботи. Весільні сподівання під час жнив та вибирання льону супроводжувалися своєрідним викликом чоловічій частині молодіжної спільноти з боку дівчат. Під час вибирання льону вони співали пісень, у яких розкривали хлопчачі вади, а також дражнили хлопців букетом, який називався «*štoberiu*» («штобер») і символізував чоловічі геніталії [5, р. 201–202]. Під час обмолоту зернових у різних місцевостях Литви серед дівчат побутував звичай кидати ківш на сінник, ризикуючи бути зв'язаними в сніп [6, р. 257]. Така поведінка могла викликати агресію хлопців під час перетирання льону.

Нічний час перетирання льону зумовлював жажливі розповіді, залякування дівчат, вільнішу поведінку, а початок весільного сезону – змагання молоді, демонстрацію хоробрості, сили, спритності та кмітливості хлопців.

Пов'язаний, найімовірніше, з архаїчними святами час перетирання льону сформував еротичний відтінок під час роботи. Як і в період Заговин, купували «ялівок», однак поведінка хлопців з такою дівчиною була значно еротичнішою, «гру хлопців» можна трактувати навіть у сенсі сексуального насилля. Інсценування різання «ялівки» складалося з пестошів, «перевірки» стану її здоров'я, щипання, примусового вкладання поперек «козла» (терниці), зняття фартушка, обценних коментарів щодо частин тіла «кози» тощо. Грубувате приставання до дівчат було зумовлене інсценізацією весілля «Йоськи та Сари», інших вистав, у яких брали участь також ряджені. Подібними до цього були такі розваги: «*binkiavimas*» («бінкування» дівчини – кілька хлопців били її сідницями об терницю), «розстріл» (кидання *klumpė* («клумпе» *) з-за спини, дівчину штовхали в кострицю), розмальовування обличчя сажею [15, р. 357].

Однак дії соціальної наруги виконувалися не тільки по відношенню до дівчат. Окремого дослідження заслу-

* «Клумпе» – дерев'яний вирізьблений черевик [прим. перекладача].

говує звичай, що дістав назву «kuršio» («куршіс»). Він полягав у тому, що хлопці проходили такі випробування: їх били (подекуди це закінчувалося навіть смертю), вони безоплатно працювали цілу добу, їх висмиювали (іноді роздягали догола, залишаючи тільки кожух, та через його рукави просували жердину). По завершенню таких ініціацій хлопець отримував короточасну славу. Подібні звичаї траплялися і під час крадіжки «ялівок» з іншої толоки [14, р. 147–148].

Вільною поведінкою дівчат відзначалися також святкування після завершення роботи. У Західній Литві існував звичай споювати дівчат, тому що вірили: чим п'янішими будуть дівчата, тим краще ростиме льон. Під час частувань після закінчення перетирання льону велися «винятково непристойні розмови» і була «найвільнішою поведінкою» [12, р. 511], що не характерно для частувань після завершення інших робіт.

Поведінка з еротичним забарвленням періоду перетирання льону, тільки не така відверта, прослідковувалася під час вечорниць, попрядок, адвенту (різдвяного посту) і завершувала календарний цикл року.

Висновки

Члени молодіжної спільноти щороку переживали цикл подій, що базувалися на певних обрядових діях, які моделювали:

Примітки

¹ Ширший огляд досліджень у Литві: *Paukštytė-Saknienė. R. Lytis* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lkz.mch.mii.lt/identitetas>.

² Основні джерела, використані для

Література

1. *Balys J.* Lietuvių kalendorinės šventės. – Vilnius, 1993.
2. *Buračas B.* Lietuvos kaimo papročiai. – Vilnius, 1993.
3. *Čepaitienė A.* Verpimas Lietuvoje. Liaudies kultūros likimas. – Vilnius, 2001.
4. *Dulaitienė (Glemžaitė) E.* Kupiškėnų senovė: Etnografija ir tautosaka. – Vilnius, 1958.
5. *Dundulienė P.* Žemdirbystė Lietuvoje (Nuo seniausių laikų iki 1917 metų). – Vilnius, 1963.
6. *Dundulienė P.* Lietuvių šventės: Tradicijos, papročiai, apeigos. – Vilnius, 1991.
7. *Jacėnaitė G.* Užgavėnės Užventyje // Liaudies kultūra. – 1992. – Nr 1. – P. 11.
8. *Jucevičius L. A.* Raštai. – Vilnius, 1959.
9. *Kudirka J.* Apso ir Pelekų lietuviškoji kultūra. – Vilnius, 1997.
10. *Kudirka J.* Joninės. – Vilnius, 1991.

Джерела

IES – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynas (зібрання рукописів відділу етнології Інституту історії Литви).

1) рух життя індивіда (входження в молодіжне середовище → пошук партнера → дружба → одруження);

2) цикл життя спільноти (входження в молодіжне середовище → набуття статусу повноправного членства → входження до керівних структур (для хлопця) → вихід з молодіжної спільноти);

3) зміну стереотипу способу життя юнака/дорослого (спілкування під час розваг → спілкування під час роботи).

Узгодженість цих циклічних вимірів соціального й культурного розвитку людини визначала процес соціалізації та, у ширшому сенсі, інкультурації людини і втілювала дві основні, пов'язані між собою, функції локальної молодіжної спільноти: 1) моделювання взаємовідносин між хлопцями та дівчатами; 2) розподіл робочих обов'язків серед сільської спільноти.

Розглянувши активність стосунків статей у цьому аспекті, можемо стверджувати, що цілковита пасивність дівчат чи активність хлопців у суспільній діяльності неможлива. Вона була такою, якої вимагали інтереси землеробської спільноти. Під впливом ритміки робіт та перспективи шлюбних сезонів соціальна активність хлопців та дівчат зазнавала змін.

написання статті, – матеріали, зібрані під час польових досліджень, проведених автором у 1989–1997 роках: IES, б. 1272, 1319, 1325, 1330, 1334, 1379–1381, 1383–1385, 1388, 1422,

1442, 1446–1449, 1457, 1534–1536, 1661–1662, 1693–1695, 1997–2000; матеріали з досліджень литовських звичаїв, інші архівні джерела.

11. *Mažiulis A.* Ežerų krašto Joninės // Draugas. – 23. 06. 1956. – P. 6.

12. *Mažiulis A.* Vaižganta // Lietuvių enciklopedija. – Boston, 1965. – T. 32. – P. 511.

13. *Merkiene R.* Gyvybės medis ir jo žiedai // Moteris. – 1990. – Nr 3.

14. *Merkiene R.* Žemaičių ir klaipėdiškių linamynio talkos // Kraštotyra. – Vilnius, 1967. – P. 144–148.

15. *Mickevičius J.* Senovės linų ūkis Žemaičių kaime // Gimtasai kraštas. – 1938. – Nr 3–4. – P. 346–362.

16. *Nezabitauskas L.* Talkos Žemaičiuose // Tautosakos darbai. – 1935. – T. 1. – P. 112–127.

17. *Pušaitis.* Lietuvių Joninės // Prūsų Lietuvos kalendros 1926 metams. – Tilžė-Klaipėda, 1925. – P. 83.

18. *Rosaldo M. Z.* Woman, culture and society: A theoretical overview //

Woman, Culture, Society. – Stanford, 1974. – P. 17–42.

19. *Sauka D.* Lietuvių tautosaka. – Vilnius, 1982.

20. *Šaknys Ž. B.* Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. antrojoje pusėje. – Vilnius, 1996.

21. *Šaknys Ž. B.* Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. antrojoje pusėje. – Vilnius, 2001.

22. *Vaicekauskas A.* Kaledų – Trijų karalių laikotarpio čigonautojų vaikštynės Šiaurės Lietuvoje // Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1988 ir 1989 metais. – Vilnius, 1990. – P. 187–196.

23. *Vyšniauskaitė A.* Vedybos. – Lietuvių šeima ir papročiai. – Vilnius, 2008. – P. 289–433.

24. *Valančius M.* Raštai. – Vilnius, 1972. – T. 1.